

**BO'LAJAK PEDAGOGLARDA TOLERANTLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH
MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH (HARBIY ISH KURSINI O'QITISH MISOLIDA)**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15149921>

A'zamov Inom Salimjonovich

Nizomiy nomidagi TDPU

Harbiy ta'lim fakulteti dotsenti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o'qituvchi va o'quvchining muloqat jarayonini takomillashtirish, pedagogik muloqatni o'stirish, muloqat jarayonida o'quvchilarda tolerantlikni tarbiyalash usullari va bosqichlari haqida ilmiy va xolisona mulohazalari bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *Muloqat, pedagogik muloqat, tolerantlik, muloqat turlari, muloqat madaniyati, romantik tuyg'ular, jamiyat, pedagogik mahorat, pedagogik tolerantlik, ijobiy-ruhiy iqlim.*

Аннотация. *В этой статье представлены научные и объективные отзывы о путях и средствах улучшения коммуникации между учителем и учеником, педагогической коммуникации и воспитания толерантности у учеников во время общения.*

Ключевые слова: *общение, педагогическое общение, толерантность, типы общения, культура общения, романтические чувства, общество, педагогическое мастерство, педагогическая толерантность, позитивный настрой.*

Annotation. *This article presents scientific and objective feedback on the ways and means of improving communication between a teacher and a student, pedagogical communication and fostering tolerance among students during communication.*

Keywords: *communication, pedagogical communication, tolerance, types of communication, culture of communication, romantic feelings, society, pedagogical skills, pedagogical tolerance, positive attitude.*

KIRISH

Hozirgi globallashuv va madaniy xilma-xillik sharoitida pedagoglardan nafaqat yuqori kasbiy malaka, balki tolerantlik ko'nikmalari ham talab etiladi. Tolerantlik – turli millat, din, qarash va madaniyat vakillariga hurmat bilan munosabatda bo'lish, ularning fikr va qarashlarini e'tiborga olish qobiliyatidir. Ushbu maqolada bo'lajak pedagoglarda tolerantlik ko'nikmalarini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish masalasi tahlil qilinadi.

Tolerantlik tushunchasining tarixiy va nazariy asoslari Tolerantlik tushunchasi qadimdan falsafiy, diniy va ijtimoiy qarashlarda muhim mavzulardan biri bo'lib kelgan.

Aristotel va Platon kabi faylasuflar jamiyatda bag'rikenglik va adolat tamoyillarini asosiy qadriyat sifatida ko'rsatgan. Islom, nasroniylik va buddizm kabi dinlarda ham tolerantlik tamoyillari ilgari surilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida tolerantlikni o'qitish – inson huquqlari, demokratiya va madaniyatlararo muloqot asosida olib boriladi.

Tolerantlikning tarixiy rivojlanishi

Tolerantlik qadimgi davrlardan buyon inson jamiyatida muhim axloqiy tamoyil sifatida shakllangan. Uning rivojlanish bosqichlarini quyidagi tarzda ko'rib chiqish mumkin:

1. Qadimgi dunyo – Aristotel va Platon jamiyatda adolat va bag'rikenglikning ahamiyatini ta'kidlagan. Konfutsiy esa ijtimoiy uyg'unlikka asoslangan g'oyalarni ilgari surgan.

2. O'rta asrlar – Islom, nasroniylik va buddizm kabi diniy ta'limotlarda insonlar o'rtasidagi bag'rikenglik va mehr-oqibat tamoyillari ilgari surilgan. Ibn Sino va Al-Farobiy ilmiy tafakkurda hurfikrlilik muhimligini ko'rsatib bergan.

3. Yangi davr – Buyuk faylasuflar, masalan, Jon Lokk va Volter tolerantlik g'oyalarini mustahkamlashga hissa qo'shgan. Demokratik jamiyatlarda inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash muhim vazifa bo'lib qolgan.

4. Hozirgi zamon – Birlashgan Millatlar Tashkiloti tolerantlikni rivojlantirish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqmoqda. Ta'lim tizimida ham bag'rikenglikni rivojlantirish bo'yicha maxsus trening va metodikalar joriy etilmoqda.

Tolerantlikning nazariy asoslari

Tolerantlik ijtimoiy psixologiya, pedagogika va falsafa fanlarida keng o'rganilgan tushuncha bo'lib, u quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. Inson huquqlari tamoyili – har bir inson o'z fikrini bildirish va e'tiqod qilish huquqiga ega.

2. Demokratiya va huquqiy tenglik – jamiyatda har bir fuqaroning huquq va majburiyatlari bir xil bo'lishi lozim.

3. Muloqot va murosas – turli fikr va dunyoqarashlarga ega insonlar o'rtasida konstruktiv muloqot olib borish muhim.

4. Madaniyatlararo hamkorlik – turli millat va e'tiqod vakillarining tinch-totuv yashashi va hamkorlik qilishini ta'minlash.

Bo'lajak pedagoglar uchun tolerantlik bo'yicha trening va metodik qo'llanmalar Bo'lajak pedagoglarni tolerantlik ruhida tarbiyalash uchun maxsus treninglar va metodik qo'llanmalar ishlab chiqilishi lozim. Ular quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga olishi mumkin:

1. Teoretik bilimlar – tolerantlik tushunchasi, uning ahamiyati va pedagogik yondashuvlar.

2. Amaliy mashg'ulotlar – turli o'quvchilarga nisbatan bag'rikeng munosabatda bo'lish ko'nikmalarini rivojlantirish.

3. Muammoli holatlar va rol o'yinlari – tolerantlik mavzusidagi masalalar yuzasidan amaliy muhokamalar.

4. Trening va seminarlar – pedagoglar uchun tolerantlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus dasturlar.

Pedagogik jamoalarda tolerantlik darajasini baholash usullari.

Pedagogik jamoalarda tolerantlik darajasini aniqlash va baholash uchun turli ilmiy va amaliy metodlar qo'llaniladi. Ushbu baholash usullari quyidagilardan iborat:

1. So'rovnomalar va testlar – pedagoglar va o'quvchilar orasida tolerantlik darajasini aniqlash uchun maxsus metodikalar qo'llaniladi. Misol uchun, Likert shkalasi asosida tolerantlik darajasini baholash testlari ishlab chiqilishi mumkin.

2. Psixologik tahlillar – pedagoglarning shaxsiy xususiyatlari, ularning turli madaniy guruhlariga nisbatan munosabati maxsus psixologik metodlar yordamida tahlil qilinadi.

3. Amaliy kuzatuvlar – maktab va universitet muhitida pedagoglarning o'zaro muloqot jarayonlari tahlil qilinib, tolerantlik darajasi baholanadi.

4. Eksperimentlar – pedagoglar va talabalarining tolerantlik darajasini oshirish bo'yicha eksperimental treninglar o'tkazilib, ularning natijalari baholanadi. Ushbu eksperimentlar davomida maxsus pedagogik metodlar qo'llaniladi, masalan, interfaol mashg'ulotlar, muammoli vaziyatlar yechimi, rolli o'yinlar va guruhli muhokamalar. Eksperiment oldidan va keyin ishtirokchilarning tolerantlik darajasi maxsus baholash metodlari yordamida o'lchanadi. Natijalarga asoslanib, tolerantlikni rivojlantirish bo'yicha eng samarali usullar aniqlanadi.

5. Ko'rsatkichlar tahlili – maktab yoki oliy ta'lim muassasalaridagi ijtimoiy muhit, mojarolar chastotasi, talabalar va pedagoglarning o'zaro hurmat darajasi maxsus indikatorlar asosida o'rganiladi.

Tolerantlik umuminsoniy qadriyatlar tizimida alohida o'ringa egadir.

Yoshlarda tolerantlik sifatlarini shakllantirishda Sharq mutafakkirlari merosining o'rnini kattadir. "...O'qituvchi – deydi Al Forobiy, - aql-farosatga, chiroylik nutqqa ega bo'lishi va o'quvchilarga aytmoqchi bo'lgan fikrlarini to'la va aniq ifodalay olishni bilmog'i zarur". U o'z fikrini davom ettirib: - "O'qituvchi va rahbarning vazifasi dono davlat rahbari vazifasiga o'xshaydi, shu sababli o'qituvchi eshitgan va ko'rganlarining barchasini eslab qolishi, aql-farosatga, chiroylik nutqqa ega bo'lishi, o'quvchilarga aytmoqchi bo'lgan fikrlarini to'la va aniq ifodalab berishni bilmog'i lozim. Shu bilan birga o'z or-nomusini qadrlashi, adolatli bo'lmog'i lozim. Ana shundagina u insoniylikning yuksak darajasiga ega bo'ladi va baxt cho'qqisiga erishadi", – deb ta'kidlaydi.

Xususan, tolerantlik tushunchasi bilan bog'liq bo'lgan vazifalar kun sayin bizning ijtimoiy hayotimizdan chuqurroq o'rin olmoqda va o'z dolzarbligini namoyon qilmoqda.

Bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarning saviyasini va bilimni uzluksiz takomillashtirib borishga mustahkam zamin yaratilishi kerak. Ta'lim muassasalarida ushbu muammolarning echimini topishda "Pedagogik mahorat" fanini chuqur o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Barcha kasblar orasida o'qituvchilik kasbi o'zgacha va muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Zero, o'qituvchi yosh avlod qalbi kamolotining me'mori, yoshlarga ta'lim-tarbiya

beruvchi insondir. Bugungi kunda u yoshlarni g'oyaviy siyosiy jihatdan chiniqtirib tabiat, jamiyat, ijtimoiy hayot tafakkur taraqqiyoti va tolerantlik sifatlarini, qonuniyatlarini o'rgatadi, yoshlarni mehnat faoliyatiga tayyorlab, kasb-hunar sirlarini puxta egallashlarida ko'maklashadi va jamiyat uchun muhim bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatlarni hal etadi. Ana shu mas'uliyat o'qituvchidan o'z kasbining mohir ustasi bo'lishni, o'quvchilarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatib, ularning qiziqishi, qobiliyati, iste'dodi, e'tiqodi va amaliy ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirish yo'llarini izlab topadigan kasb egasi bo'lishni talab etadi. Buning uchun doimo o'qituvchilarning kasbiy mahoratini, ko'nikma va malakalarini oshirib borish, ularga har tomonlama g'amxo'rlik qilish, zarur shart-sharoitlar yaratish, kerakli moddiy va ilmiy metodik hamda texnik yordam ko'rsatish, o'qituvchilarning ijodiy tashabbuskorligini muntazam oshirib borishga ko'maklashish lozim.

Pedagogik jarayonning mohiyatini anglamagan, bolaga nisbatan chuqur hurmatda bo'lmagan o'qituvchi ta'lim-tarbiya samaradorligi va inson kamolotini ta'minlovchi fikrga ega bo'lmaydi.

Pedagogik jarayonning vazifasi bilim berish, tarbiyalash, rivojlantirish bo'lib, o'qituvchilarning faoliyat mezonini begilab beradi.

XULOSA

Bo'lajak pedagoglarda tolerantlik ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb masalalaridan biridir. Ushbu ko'nikmalarni shakllantirish uchun tizimli yondashuv, interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar va multikultural muhit yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada, kelajakdagi pedagoglar nafaqat bilim beruvchi, balki jamiyatda tolerantlik va hamjihatlikni rivojlantiruvchi yetuk shaxs sifatida shakllanadilar. Bu jarayonda pedagogik psixologiya, kommunikativ texnologiyalar va ijtimoiy ta'limning integratsiyalashuvi muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, tolerantlikning rivojlanishi jamiyatdagi tinchlik va hamkorlikni mustahkamlashga bevosita hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sh.M.Mirziyoyev "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz". Toshkent-"O'zbekiston" 2016. 14b

2. Sh.M.Mirziyoyev " Bilimli avlod – buyuk kelajakning, tadbirkor xalq – faravon hayotning, do'stona hamkorlik esa taraqqiyotning kafolatidir". Toshkent-"O'zbekiston" 2019. 31bet.

3. Sh.M.Mirziyoyevning 2022-yil Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasi.

4. Z.Rasulova Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL ISSN 2181-0842 VOLUME 2, ISSUE 10 OCTOBER 2021

5. A'zamov Inom Salimjonovich. (2022). Improvement Of the Development of Tolerance Skills in Future Teachers (Example of Training a Military Course of Work).

Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 4, 147–150. Retrieved from <https://geniusjournals.org/index.php/ejlat/article/view/458>

6. Agzamov Inom Salimjonovich, & Khurramov Mansur Musurmon Ogli. (2021). ISSUES OF PHYSICAL TRAINING IN THE PROCESS OF MILITARY EDUCATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Archive of Conferences, 25(1), 69-72. Retrieved from <https://conferencepublication.com/index.php/aoc/article/view/1088>)

7. SALIMJONOVICH, A. I., & UGLI, K. M. M. Further Improvement of Pre-call Education in Schools. JournalNX, 6(04), 54-56. Retrieved from <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/1817>)

8. Аъзамов, И. С., & Кочкаров, А. К. (2018). Методика применения интерактивных методов организации при проведении урочных занятий. Молодой ученый, (46), 271-274.